

NĚKTERÉ STRÁNKY ZÁKLADNÍ METODY SOCIALISTICKÉ VÝCHOVY A PRVNÍ KROKY K JEJÍMU USKUTEČŇOVÁNÍ V NĚMECKÉ DEMOKRATICKÉ REPUBLICĚ*)

V posledním roce rozvíjí se v Německé demokratické republice významný obrat v oblasti lidového vzdělání. Nejlepší naši učitelé nespokojeni s opožděním školy za celkovým socialistickým rozvojem na základě rozhodnutí strany odvážně začínají spojovat vyučování se socialistickou výrobou. Na mnoha okresních konferencích strany, především na školské konferenci ÚV Jednotné socialistické strany Německa v dubnu tohoto roku v Berlíně, ukázala se tvořivá snaha učitelů, kteří často správně kritisovali oportunistické zábrany i opoždování orgánů lidového vzdělání a pedagogické vědy.

Vývoj však pokračuje. Jak se ukazuje v jednomyslném závěru a ve zprávě Waltra Ulbrichta na V. sjezdu Jednotné socialistické strany Německa *hlavní otázka* socialistického přebudování naší školy spočívá *ve všestranném zavádění polytechnického vyučování, především ve spojení vyučování s výrobou*. S tím je těsně spjata výchova socialistického poměru k práci, láska k práci, jež vede i k hluboké úctě k pracujícímu člověku. Proto je socialistická pracovní výchova základní složkou při výchově socialistické morálky, která se opírá, jako celá socialistická výchova, o pevné základy marxismu-leninismu.

Vedle vytyčení socialistického cíle pro práci naší školy nyní teprve u nás přistupujeme k použití socialistických metod. Jsou určeny základní metodou socialistické výchovy, kterou Karel Marx, jak známo, charakterisoval takto: »Z továrního systému, jak můžeme v podrobnostech sledovat u Roberta Owena, vyklíčil zárodek výchovy budoucnosti, při které se u všech dětí určitého věku bude produktivní práce spojovat s vyučováním a tělocvikem nejen jako jeden z prostředků ke zvýšení společenské výroby, nýbrž jako jediný prostředek k produkci všestranně vyvinutých lidí.«¹⁾ Na této metodě socialistické výchovy je možno rozlišovat různé stránky, které jsou mezi sebou spjaty. Jednotlivé stránky v časovém průběhu ukáží také nové momenty. To platí i tehdy, když při uskutečňování tyto jednotlivé stránky a momenty se teprve později průběžně vyjeví.

K tomu bych rád v dalším uvedl některé jistě neúplné úvahy a zkušenosti.

I. Organisace práce žáků v socialistické výrobě asi od 12. roku věku v určitém rozsahu a při zajištění nutných ochranných opatření.

Výrobní práce žáků v socialistické výrobě může být dnes organisována našimi školami *v rozmanitých formách*.

*) Autorisovaný text referátu, který přednesl autor ve Výzkumném ústavu pedagogickém dne 15. VI. 1958 u příležitosti týdne přátelství československého a německého lidu.

¹⁾ Karel Marx, *Kapitál*, sv. 1., SNPL, Praha 1953, str. 514.

Je třeba se zbavit představy, že když byl zaveden týdně vyučovací den v socialistické výrobě, jak se stalo v NDR, od 7.—12. třídy od 1. září 1958, že je to jediná možná forma organizace výrobní práce žáků.

Zatím dnes můžeme využít i dalších možností.

A Nejdůležitější formy výrobní práce žáků.

1. *Organizace výrobní práce žáků v socialistické zemědělské nebo průmyslové výrobě.*

- a) Vyučovací den jednou týdně v socialistické výrobě.
- b) Žáci pracují měsíčně 3—4 dny po sobě jdoucích v socialistické výrobě.
- c) Několikaměsíční uzavřené praktikum v socialistické výrobě.
- d) Formy, které navazují na organizaci socialistického hnutí venkovských škol. Žáci po dobu $\frac{1}{4}$ nebo $\frac{1}{2}$ roku by mohli být umístěni ve školním venkovském domově ve »stanovém táboře majícím formu výrobního tábora«;²⁾ učitelé by byli s sebou a vedli by vyučování dále. Při tom se naskytá možnost nechat žáky po určitý čas denně pracovat především v zemědělské výrobě.

2. *Žáci se podílejí na výrobní práci ve výrobních střediscích, které jsou ke školám připojeny nebo jim podřízeny.*

- a) Vyučování ve školních dílnách přejímá určité výrobní úkoly, při němž např. zhotovují náčiní pro lesní hospodářství.
- b) Dílenské vyučování vést v učňovských dílnách určitého výrobního podniku nebo STS a vyplnit výrobní úkoly.
- c) Škola organizuje samostatně určitá odvětví zemědělské výroby nebo zahradnictví, např. pěstování drůbeže, žampionů, bource morušového apod.
- d) Výrobní práce žáků se koná na školním statku, jak se to děje na př. na vyšší škole (Oberschule) v Haubinda a ve Wiesenburgu.
- e) Školy organizují vlastní výrobní závody podle vzoru Makarenkova.

B Přípravné a průvodní formy.

1. Účast žáků na *národní výstavbě*.

2. *Pracovní úkoly* svěřené školám při úpravě městských čtvrtí, v péči a rozšíření zařízení aj.

3. Na okresní konferenci Jednotné socialistické strany Německa, svolané k přípravě V. sjezdu strany v Postupimi, byl vznesen požadavek, aby školy usilovaly o *přípravu ovocných kultur* v jejich obvodu.

4. *Brigády*, určené k opravám na školách, jež by poškozený školní nábytek uvedly do původního stavu.

5. Účast žáků na *výstavbě vlastní školy*.

6. *Sběr surovin*, starého materiálu, kovu a *sběr léčivých rostlin* je třeba uvést také v této souvislosti.

Výčet těchto jednotlivých forem je neúplný. Praxe přinese nové. Ale i tak se ukazuje, v jakých mnohotvárných způsobech je možno a nutno organizovat výrobní práci dětí.

Při výrobní práci musí být žáci *určitým způsobem* organizováni. Třída jako celek nemůže při tom tvořit výlučnou základní jednotku.

²⁾ Pokyny pro školní rok 1958—59, Nařízení a pokyny ministerstva pro lidové vzdělání (NDR) z 5. 8. 1958, str. 108.

Naskytají se tedy rozmanité formy pro organizaci žáků během jejich výrobní činnosti. Žáci jsou do výrobního procesu k *jednotlivé práci* zařazeni buď samostatně, nebo spolu s jednotlivými dělníky.

O *smíšených brigádách* mluvíme tedy, když žáci budou přijati do skupin dělníků. Při těchto formách je zachováno bezprostřední výchovné působení dělníků na žáky. Žákovské skupiny se sotva rozvinou v kolektiv.

Žákovské výrobní brigády jsou složeny výlučně ze žáků. Vedoucím je rovněž žák. Žákovská výrobní brigáda pracuje za vedení dělníka (mistra v závodě, vedoucího brigády v socialistickém zemědělství), občas také za vedení učitele, který má zkušenosti ve výrobní práci. U této organizační formy ustupuje bezprostřední působení dělníků; proto dnes u nás je smíšeným brigádám dáвана přednost.

Přípravné a původní formy výrobní práce žáků mohou se rozvíjet v třídním celku. Občas bude nutno rozdělit žáky do skupin, které budou vedeny žákem. Nelze tu probírat do podrobnosti celou řadu zvláštností organizace, které vyplnou z toho, jestliže je pionýrský oddíl nebo skupina FDJ*) zvolí.

Jak přistupujeme *prakticky* k organizaci práci žáků v socialistické výrobě? Po prvních zkušenostech zdá se, že je nutno dbát těchto dílčích opatření:

1. Analýsa obvodu školního okresu nebo okolí, v němž se vyskytují výrobní střediska, která jsou vhodná pro výrobní práci žáků, povede ke *zjištění stavu*; např. v místě je jedno STS a jedno JZD (Ziesar), nebo v místě je lesnická správa s 5 revíry (Lehnin), nebo ve školním obvodu připojené střední školy u vysoké školy pedagogické v Postupimi je lesní revír (Wildpark), dvě nádraží (Postupim jižní a Postupim Wildpark) a stavební podnik (Bauunion Postdam). Uvedené příklady přihlížejí záměrně jak k zemědělské po případě lesní výrobě, tak k výrobě průmyslové popř. podobné (STS a dopravní podniky).

2. Dále jde o práci v těchto závodech, případně o to, *vyhledat pracovní místa*, ve kterých by žáci mohli nastoupit. To však je možné jen v nejtěsnější spolupráci se závodem. Včas musí být přihlédnuto k několikaletému předstihu pohybu dělníků jako ve výrobním plánu. Při výběru dělníků by měla být žákům dána možnost, aby časem mohli dělníky nahrazovat. Žáci však mají získat přehled o základech socialistické výroby. Časté změny v tomto případě jsou právě tak škodlivé jako omezení jen na jednu práci. Výběr prací, popřípadě pracovních míst musí tak postupovat, aby jeden postup zapracování umožňoval další rozšiřování obzoru žáků. Rozhodujícím kritériem výběru je i tu výchovný účinek práce.

Nejde jen o to, aby se žáci uspokojivě podíleli na výrobní práci, ale jde o to, aby pomocí výrobní práce politicky a charakterově rostli. Proto právě výběr prací musí být takový, aby byl pozitivní vliv dělnické třídy a družstevního rolnictva na žáky co největší.

3. Pak půjde o vypracování *místního plánu práce žáků v socialistické výrobě*. Tu se doporučuje vypracovat tento plán pro 7. a 8. třídu vždy v souvislosti s plánem pro 9. a 10. tř. Při tom je nutno uvážit okolnost, že vegetační perioda i výrobní plán podniku nezačínají jako školní rok 1. září. Dvouleté plány dovolují pochopitelné střídání prací v zemědělství, které budou především od jara do podzimu s pracemi v průmyslovém závodě, které budou usilovněji vykoná-

*) FDJ — Freie deutsche Jugend, svaz svobodné Německé mládeže v Německé demokratické republice. (Pozn. překl.).

vány v zimě, byť i tu určité pracovní uvolnění pro zemědělství bude nutné. Dvouletý plán usnadní také systematické střídání prací, případně pracovních míst žáků.

Jestliže s další výstavbou středních škol (Mittelschule) většina žáků určité třídy přejde do 9. třídy téže školy, je samozřejmě možno vypracovat čtyřleté plány pro třídy 7.—10. Přednost těchto plánů před dvouletými plány je očividná.

Protože práce žáků v socialistické výrobě je revolučním elementem při reorganisaci našeho školství, musíme nejdříve systematicky plánovat a organisovat výrobní práci žáků, abychom především odtud rozvíjeli pak spojení s vyučováním.

Jeden z nejdůležitějších rozdílů oproti vyučování ručními pracím v t. zv. pracovní škole spočívá v tom, že žáci mají pracovat v moderní, technicky velmi vyspělé výrobě. Před časem měl jsem příležitost pracovat spolu s učiteli a družstevníky JZD Ziesar na 15ha dílu s dvěma kombajny a dvěma lisy. Velkolepý pracovní rytmus byl pro mne opravdovým zážitkem. Při tom musí všichni pocítovat velikost a krásu socialistické organisované moderní agrotechniky.

Při organisaci výrobní práce žáků přistupují jako *nový výchovný faktor třídně uvědomělí dělníci a družstevníci*. Dělnická třída, která dosud kromě vlastní rodiny téměř výhradně jen nepřímou ovlivňovala výchovný proces, napříště bude vývojový proces mládeže ovlivňovat přímo osobním výchovným působením. To zcela odpovídá charakteru našeho socialistického zřízení. Tento nový úkol bude našimi třídně uvědomělými dělníky a družstevními rolníky úspěšně vyřešen. Na poradě stálé komise pro lidové vzdělání při městské radě pro Velký Berlín řekl dělník Reglink: »My jsme dobře uvažili, do čí rukou mládež svěříme. Ne každý dělník se k tomu hodí. Je jasné, že mládež musí přijít v první řadě k těm dělníkům, kteří vědí, proč pro socialismus pracují a bojují.«³⁾

Bude třeba připravit dělníky a družstevní rolníky na tyto jejich výchovné úkoly mezi veškerou mládeží. K tomu nebudou nutné velké teoretické pedagogické výklady. Každý třídně uvědomělý dělník a družstevní rolník ví ze své politické činnosti, jak lze přesvědčivě působit na děti a mládež. Také má nezbytnou míru pedagogického vědomí odpovědnosti. Avšak obsah a perspektivy spojení vyučování s výrobou by jim měly být osvětleny.

Dnes ještě nedovedeme dohlédnout velký politický a pedagogický význam skutečnosti, že třídně uvědomělí dělníci a družstevní rolníci zasáhnou přímo do výchovného procesu mladé generace.

K našim záměrům spojit vyučování s výrobní prací *nepřítel* samozřejmě nemlčí. Jak dosvědčují projevy Sprangera, Litta ap., i v západním Německu pocítují nedostatky odborného vzdělání. Tu stále působí již před 100 lety Marxem objevený kapitalistický rozpor mezi polytechnickými požadavky moderní výroby a monotecnickým výcvikem. V západním Německu naprosto nelze tento rozpor řešit. My spojujeme vyučování s výrobní prací a ve vzrůstající míře vzděláváme mládež polytechnicky.

Protivníci v západním Německu provokují. Říkají: »V Německé demokratické republice se znovu zavádí dětská práce.« To je demagogická pomluva, neboť právě v západním Německu např. u velkostatkářů, ale i v průmyslu je zaměstnávání značný počet dětí nad své síly po mnoho hodin denně za bídné mzdy,

3) Neues Deutschland, 24. 8. 1958, s. 4.

a své školní vzdělávání proto musí zanedbávat. Demagogicky hovoří západoněmečtí pisálkové o vykořisťování dětí místo o dětské práci. To však je třeba rozlišovat.

Rozumní rodiče již dávno vedli své děti od časného mládí k pravidelné pracovní pomoci, protože věděli, že se také budou důkladněji a rychleji učit, budou-li také pracovat.

Naše žáky posíláme do socialistických podniků. Tu není vykořisťování, protože podnik a společenský produkt patří všem. *Jsme pro to, aby naše mládež, která se učí, produktivně pracovala v socialistické výrobě; rozhodně však bojujeme proti každému vykořisťování dětí.*

Připomeňme si, že Karel Marx již v r. 1875 ve »Velké kritice Gothažského programu« psal: »Všeobecný zákaz dětské práce je neslučitelný s existencí velkopřůmyslu a je proto marným zbožným přáním. Jeho provedení, kdyby bylo možné, bylo by zpátečnictvím, ježto při přesně upravené pracovní době, podle rozličných stupňů věku a za jiných bezpečnostních opatření na ochranu dětí je časné spojení produktivní práce s vyučováním jedním z nejúčinnějších prostředků k přeměně dnešní společnosti.«⁴⁾

II. Spojení práce žáků v socialistické výrobě s vyučováním na *všeobecně vzdělávacích školách, především zavedením technologického vyučování, tj. předmětu »Úvod do socialistické výroby«.*

Výrobní práce žáků a vyučování nesmějí probíhat pouze vedle sebe. Karel Marx záměrně mluví o *spojení* vyučování s výrobou, na jiném místě dokonce o »*sjednocení*« (Vereinigung).⁵⁾

Toto spojení musí být vytvářeno promyšleně a účelně. Nově zaváděný předmět »Úvod do socialistické výroby« bude vyučování bezprostředně pomáhat objasňovat výrobní práci žáků. V tomto předmětě získají žáci celkový přehled o výrobě a také poznatky o výrobním procesu speciálním, při kterém pomáhají. Rámcové osnovy tohoto předmětu to konkretisují. Samozřejmě že v ostatních předmětech získávají žáci jak všeobecně vědecké základy, tak i speciální poznatky pro výrobní práci.

Výrobní práce v 3.—6. třídách má charakter více přípravný. Aniž by se upadlo do pouhého ručního řemeslničení (Handwerkelei), žáci mají být připravováni pro budoucí práci v socialistickém podniku a současně konat určitou jejich věku přiměřenou výrobní práci.

Jak známo Makarenko se vyslovoval velmi ostře *proti »koordinaci«* školy a výroby.⁶⁾

Spatřuje v tom zbytek víry v komplexní metodu. Jeho zdůvodnění není bez zajímavosti. Je toho názoru, že nelze vyučováním dosáhnout všeho. Určité místo musí být ponecháno »volnému tvoření asociací«, protože jen takové volné tvoření může přispět k všestrannému rozvoji osobnosti. Toto zdůvodnění je v mnohém správné. Musí však být uváženo výchozí hledisko. Nejdříve si položme otázku: Jak vypadala praxe výchovné kolonie organizované Makarenkem?

⁴⁾ Marx — Engels, *Vybrané spisy II.*, Svoboda, Praha 1950, str. 31.

⁵⁾ Marx — Engels, *Manifest der kommunistischen Partei*, Berlin, 1945, str. 24.

⁶⁾ Makarenko, *Spisy*, sv. 5., str. 154 — Pracovní výchova, vztahy, styl a tón v kolektivu.

Žáci po určitý čas pracovali ve výrobě a souběžně s tím měli vyučování na střední škole. Na této střední škole byl také předmět technické kreslení, technologie materiálů, elektrotechnika, ale hovořilo se též o soustruhu, o organizaci výroby a o mnohém jiném. V Makarenkově kolonii nebylo prostě vyučování vedle výroby, ale ve vyučování byla řada předmětů, které přímo sloužily práci ve výrobě. Takto chtěl Makarenko vytvořit zdravé a jak sám říká, přirozené spojení vyučování a výroby. Je toho názoru, že tímto způsobem budou vzdělání lidé, kteří budou znát výroby a současně vzdělanými lidmi.

Karel Marx mluví o spojení vyučování a výroby, aniž by uváděl něco bližšího o formách tohoto spojení. Tento problém musíme dobře uvážit, vidět jeho hranice a propracovat jeho výchovnou i produkční hodnotu.

Hranice spojení vyučování a výroby musíme prostě vidět tam, kde se objevují tendence ke zrušení systematického vyučování. Uvažme o předmětu biologie. Nesporně má velký význam pro vědecký přístup při výrobní práci žáků v socialistické zemědělské výrobě. Proto musíme dnes platné učební osnovy předmětu biologie v nepatrné míře změnit a v jejich postupu pokud lze přiblížit se agrotechnické terminologii.

Ale v těch úkolech biologického vyučování, jako jsou úvod o vzniku života, antropologie na marxistickém základě, úvod do vědeckých základů darwinismu a řada dalších oddílů předmětu, nemohou být bezprostředně spjaty s výrobní prací žáků. Předmět biologie zachová tedy své samostatné úkoly, aby mladým lidem pomáhal rozvíjet vědecký marxisticko-leninský světový názor zprostředkováním určitých vědeckých poznatků. Sjednocení výroby a vyučování nesmí vést k tomu, aby se přehlíželo, že určité úkoly může splnit jen vyučování. Nelze např. dosáhnout bezprostředního spojení výroby a vyučování při získávání poznatků v německém jazyku, nebo při cizím jazyku ani při úvodu do matematických oborů. K splnění těchto úkolů slouží systematicky budované tyto vyučovací předměty. Zachovají také svůj význam.

Jestliže jsme se obírali námitkami Makarenkovými proti koordinaci vyučování a výroby, které jsou v rozporu s jeho vlastní praxí, a když jsme uznali určité jeho hranice, nemá to v žádném případě vést k tomu, aby byla omezována nebo dokonce popírána revoluční úloha spojení vyučování s výrobní prací. Když uvažujeme marxistickou myšlenku připravit všestranně rozvinuté lidi spojením vyučování a výroby jako metodu, tu se ukazuje nutným právě v předmětech přírodovědných organisovat spojení výroby v obecném smyslu i pro speciální výrobní práci žáků. Nezáleží jen na tom, že žáci v zemědělském nebo průmyslovém podniku dobře pracují, ale též na tom, že musí poznávat také společenské a technické souvislosti ve své práci. Předpoklady pro to získají především v předmětech přírodovědných. Právě zde se sjednocuje teorie a praxe výchovy a vzdělání. Je třeba proto bezpodmínečně požadovat spojení vyučování a výroby. V mnoha jednotlivých případech je třeba vést žáky k tomu, aby poznali, které přírodovědecké zákony se využívají ve výrobním procesu. To nelze prostě ponechat »volnému tvoření asociací«. Ani to není možné, i když ve všech případech do posledních důsledků to lze provést jen v určitých mezích. Daleko více je třeba ve vyučování a ve výrobní práci hledat možnosti a vést žáky, aby tyto spojitosti sami chápali a získali dovednosti také sami nacházet jednotu teorie a praxe ve vyučování a ve výrobní práci.

Jak je třeba prakticky přistupovat k spojení vyučování s produktivní prací. Vycházíme z předložených směrnic učebních osnov nového předmětu *«Úvod do socialistické výroby»*. Mají bohužel základní chybu, že neobsahují otázky technologie. Tyto nové směrnice učebních osnov bude třeba přizpůsobit podle místních podmínek. Hlavní úloha nového předmětu je v tom, aby byly ujasněny problémy socialistické výstavby průmyslu a zemědělství v souvislosti s konkrétními prožitky žáků především při jejich práci v socialistické výrobě. Hlavním obsahem proto budou otázky naší hospodářské politiky, seznámení s lidmi, kteří se na naší socialistické výrobě podílejí, otázky všeobecné technologie stejně jako otázky speciálních technických problémů v souvislosti s prací žáků v socialistické výrobě. Předmět *«Úvod do socialistické výroby»* je nejdůležitějším spojovacím článkem mezi výrobní prací žáků a vyučováním.

Pro ostatní vyučovací předměty jsou dnes a také v budoucnosti budou speciální učební osnovy. V těchto předmětech systematika musí být zachována. V budoucnu budou tyto učební osnovy celkově uzpůsobeny výrobní práci žáků. Těmto předmětům tím přibudou speciální úkoly, které vyplynou ze zvláštností práce žáků ve výrobě. Když na podzim nebo v zimě při přípravě osevní kampaně silové kukuřice je třeba průzkumu půdy, měl by být zpracován při předmětu biologie a nejlépe aby byl za vedení učitele biologie v uvedeném čase proveden. Kukuřici mohou probírat nejlépe v době květu. Z naplánované výrobní práce žáků vyplyne pro mnoho předmětů řada podnětů jak pro probírání určité látky, tak pro osvojování určitých dovedností při vyučování. Odborní učitelé přihlédnou k těmto podnětům, zda je třeba v učebních osnovách uvedené oddíly nově uspořádat nebo dosud neuváděnou látku zahrnout. Až za několik let získáme zkušenosti, budeme moci v nových učebních osnovách v novém systému přihlédnout i k místním potřebám. Do té doby si musíme vypomoci tak, že všeobecné učební osnovy se doplní látkou, která vyplyne z praktické výrobní práce žáků.

III. Propracování polytechnického charakteru výrobní práce žáků.

Dnes, pravda, téměř každá výrobní práce je prací speciální. Na druhé konferenci STS bylo však již rozhodnuto, že každý dělník STS si osvojí dvě povolání. V zemědělství může traktorista jen tehdy dobře vykonávat svoji práci, když současně v určité míře získá agronomické znalosti. Přísné dělení mezi zootechniky a agrotechniky v JZD a VEG*) se ukazuje jako nedostatek. Tak praxe naléhavě vyžaduje ovládnutí vícero povolání, později polytechnického vzdělání. Úkol výrobní práce žáků spočívá proto v tom při propracovávání polytechnického charakteru stále více tak je připravovat, aby si mohli brzy v odborné přípravě osvojit dvě povolání, a nakonec aby se mohlo dosáhnout toho, aby lidé vzrůstající požadavky práce mohli splňovat a aby nebyli po celý život připoutáni k jednomu povolání.

O polytechnický charakter výrobní práce žáků má se promyšleně usilovat. Ve většině výrobních procesů se ještě dnes vyžaduje množství odborných dílčích poznatků. Žák by si měl osvojit promyšlený výběr těchto dílčích poznatků. Při

*) VEG obdoba našich státních statků. (Pozn. překl.).

výrobní práci v zemědělství bylo by žádoucí konat práce na poli a při chovu dobytka. Tam, kde jsou možnosti, měli by žáci pracovat jak v zemědělství, tak v lesnictví. Jestliže v určitém místě je JZD a STS, může být účelně práce v zemědělství doplněna pracemi spjatými s plánem oprav STS. V zemědělských oblastech musí být spjata práce v zemědělství s prací v místním průmyslu (v cukrovarech, pivovarech, ve škrobárnách apod.) a ve vyspělém průmyslu.

V průmyslu samém polytechnického charakteru výrobní práce žáků v jednom podniku lze dosahovat tím způsobem, že žáci pracují ve více odděleních. Tam, kde jsou předpoklady, může se výrobní práce žáků konat ve více továrnách.

Polytechnická výchova se samozřejmě neomezuje na výrobní práci žáků. V předmětě »Úvod do socialistické výroby, průmyslu a zemědělství« bude nutno propracovat souvislosti mezi dílčími výkony žáků ve výrobě, tj. jejich polytechnický základ. Důležité podklady zde získají rovněž i jednotlivé vyučovací předměty, zvláště přírodovědné, a občanská nauka, kde později budou mít politickou ekonomii a dialektický materialismus.

V těchto některých možnostech by se mohl rozvíjet polytechnický charakter výrobní práce žáků.

Když naši žáci vyšších škol (Oberschule)*) v budoucnu získají s maturitou průkaz o způsobilosti v určité výrobní práci, měl by výběr povolání sledovat polytechnické zřetele. Ne každé povolání je k tomu vhodné. Získání výrobního povolání může jen otevřít přístup k výrobě. Nutná další orientace musí se dít na základě polytechnických zřetelů. Nikdy nemůže nahradit osvojení výrobního povolání polytechnickou výchovu. Lenin také v roce 1921 se obrátil ostře proti úvahám o polytechnickém *nebo* monoteknickém vzdělání mládeže.⁸⁾

Také je od základu nesprávné zužovat obsah polytechnického vzdělání. U nás tohoto času jsou tři tendence tohoto druhu. První jsou snahy orientovat předmět »Úvod do socialistické výroby« jednostranně na technologii. V učebních osnovách ministerstva lidového vzdělání zase pro tento předmět chybí technologie. V současné praxi ještě dnes bývá zanedbáváno spojení polytechnického vzdělání s výrobní prací. Tyto jednostrannosti nejsou správné. Polytechnický charakter předmětu »Úvod do socialistické výroby« vyžaduje uplatnit zřetele socialistické hospodářské politiky, politické ekonomie, všeobecné technologie, otázky organizace podniku a socialistické pracovní morálky.

V naší praxi se zatím uplatňují stránky socialistické výchovy, o nichž bylo pojednáno dosud. V budoucnu stále zřetelněji vystoupí i ty stránky, o nichž bude pojednáno v dalším.

IV. Organizace práce žáků ve výrobě — ve značné části nebo v plném rozsahu — jako část plnění hospodářských plánů.

Jak známo Karel Marx označil výrobní práci žáků současně jako »metodu ke zvýšení společenské výroby«.⁹⁾ Budeme v budoucnu vzdělávající výrobní práci se mládeže zavádět ve společenské výrobě. Ve zvolených odvětvích průmyslové

*) Oberschule je obdoba našich dřívějších gymnasií. (Pozn. překl.).

⁸⁾ Lenin, *Spisy*, sv. XXVI., Moskva, O rabotě Narkomprosa, 1921, str. 180—181.

⁹⁾ Marx, *Kapitál I*, sv. SNPL, Praha 1953, str. 514 »... eine Methode zur Steigerung gesellschaftlichen Produktion...«, kap. 9, Berlin 1932, s. 509.

a zemědělské výroby trvale bude přebírat vzdělávající se mládež řadu prací, které budou úzce spjaty s vyučováním. Vzdělávající se mládež pomůže také na výstavbě nových výrobních center. V budoucnu podíl vzdělávající se mládeže na dlouhodobějších pracovních úkolech mimo bydliště bude podstatnou složkou její výchovy a vzdělání. V souvislosti s tím může mít pozitivní účinek i socialistická výchova v domovech této mládeže. Jestliže dnes v našich školách přicházíme teprve s náběhy k takovému včleňování výrobní práce žáků do hospodářských plánů, v budoucnu se rychle prosadí. Tím poroste společensky užitečná hodnota výrobní práce žáků, bude umožněna kontrola její produktivity. Pravidelný běh práce vykonané žáky, uspořádaný podle správné pedagogické posloupnosti, povede k přísné systematicke také ve výrobní práci. K otázce včleňování výrobní práce žáků do výrobních plánů lze přistupovat ze dvou stran. Praxe nám dnes ukazuje zatím obě možnosti.

Žáci střední školy nebo vůbec všeobecně vzdělávací školy pracují jeden den v týdnu nebo po dobu praktika v zemědělské neb průmyslové výrobě. Tato jejich výrobní práce je budována plánovitě a systematicky a je včleněna do výrobních plánů. Tu se naskytá možnost dát žákům příležitost podílet se na plánování svého podílu při plnění společenské výroby. Podílejí se na výrobních poradách dělníků podniku a snaží se o zvýšení produktivity práce. To vše má veliký výchovný účinek. V učňovských střediscích STS žáci 9. třídy střední školy Ziesar plní určité úkoly v plánu oprav STS. Po menších přípravách počínají zhotovováním plochých klínů, zpracovávají šroubové klíče, šestihranné matice, později zhotovují nálevky a plechové olejnice a konečně pomáhají při lehkých montážních pracích. Tyto rostoucí pracovní požadavky dostačují pedagogickým zřetelům. Výsledky jednotlivých, účelně spolu skloubených prací, tvoří dohromady určitý podíl plánu oprav STS. To je cenný základ. Přesto ještě mnohé předsudky zde bude třeba překonat. Vedoucí výroby závodu na hodinky Klementa Gottwalda v Ruhle měl připomínky proti včlenění produktivní práce žáků do hospodářského výrobního plánu. Rád by se vystříhal toho, aby při neplnění plánu školou, t. j. žáky, nebyly jim činěny výčitky. Je třeba vést žáky s láskou a přátelsky k výrobní práci. Plán by prý byl příliš tvrdý. Jsme rozhodně velmi pro to, aby žáci byli vychováni s láskou, přátelsky. Ale výrobní plán podniku není tvrdší než život, pro který žáky připravujeme. Tvrdost plánu, pedagogicky účelně vůči žákům uplatněná, bude je vychovávat k překonávání překážek.

Soudruh vedoucí výroby v Ruhle je velmi pro to, aby v budoucnu práce žáků v socialistické výrobě byla včleněna do výrobního plánu podniku. Již dnes by se mělo přistupovat k včleňování výrobní práce žáků do výrobních plánů podniků tam, kde jsou splněny nezbytné podmínky. Včlenění výrobní práce žáků do výrobních plánů bylo by možno upevnit dodávkovými a pracovními smlouvami mezi školou a závodem. Tyto smlouvy mohou být podkladem pro vyúčtování vzájemně poskytnutých služeb. Tak podnik vyúčtuje žáky skutečně odpracovanou peněžní hodnotu. Z tohoto fondu může pomoci škole tím, že jí dá k dispozici mistry, vedoucí brigád, inženýry pro organizaci výrobní práce žáků a také při uvádění a vysvětlování, ale i pro předmět Úvod do socialistické výroby. Konečně mělo by být přihlédnuto i k myšlenkám a námětům Makarenkovým o odměně za práci a jejímu pedagogickému významu. To je jedna cesta,

kteřou by bylo možno včleňovat výrobní práci do hospodářských plánů podniků.

Je možné také jinak v jistém smyslu z opačné strany postupovat. Mnoho mladých lidí vyučí se povolání a pracují ve výrobě. Části z nich se otvírá možnost, aby vedle své práce studovali ve večerních školách nebo dálkovým studiem získali vzdělání střední školy, navštěvovali kursy dalšího vzdělání odborného apod. Tito žáci večerních škol, nebo škol mladých dělníků, jak jim říkají v Sovětském svazu, jsou tedy dělníky ve výrobě. V rámci výrobního plánu svého závodu plní určité úkoly. Kromě toho se učí. Mimořádně dobré zkušenosti shromáždili v Sovětském svazu s absolventy těchto školních zařízení.

Také tehdy zůstává těsný kontakt mezi prací ve výrobě a školou, když tato mládež v posledních letech studia je částečně od výrobní práce osvobozena, aby získala čas na přípravu ke zkouškám. Žáci se vyučili svému povolání a pracují řádně v tomto povolání po celou dobu docházky do školského zařízení při téměř pracovním. Tato výrobní práce má vysloveně monoteknický charakter. Ale i zde se může měnit. Po dobu osvojování středoškolského vzdělání, především při návštěvě odborných kursů dalšího vzdělávání naskytá se velká možnost nově získané poznatky prakticky využít na rozmanitých pracovních místech. Tím by bylo možno dřívejší úzce monoteknický charakter výrobní práce v mnohém překonat.

Spojení výrobní práce s postupem vyučování u mladých lidí již ve výrobě činných mělo by se i u nás zavádět v širokém rozsahu.

V. Překonávání protikladu a rozdílu mezi duševní a tělesnou prací při vzdělávání a výchově žáků včleňováním dětí do moderní výroby a vzájemným pronikáním vyučování a výrobní práce, teorie a praxe.

Jak tomu bylo dosud? Dělník pracující ve výrobě za panství kapitalismu vyzbrojen pokud možno nejmenším vzděláním, pokud právě hospodářství pro zisk to připouštělo a moderní výroba vyžadovala, pracoval po celý život převážně tělesně. Jeho duševní rozvoj zakrněl.

Pouze třídně uvědomělí dělníci, kteří energicky a s osobními obětmi studovali a uplatnili se v třídním boji revoluční dělnické strany, pozvedli se z duševního mrzačení, ke kterému přinucoval kapitalismus většinu pracujících.

Měšťáctí intelektuálové byli na tom sotva lépe. Destilováni kapitalistickou t. zv. »vyšší školou k čisté duchovnosti« daleko od výroby zůstali v nejlepším případě způsobilí uplatnit v úzce specialisované oblasti, jak to požadovali jejich kapitalističtí objednatelé. Dábský kruh rozdělení práce byli s to prorazit jen ti, kteří samostatně hledali a našli kontakt se životem, s lidem, s výrobou.

Kapitalismus odsuzoval tak jedny k nevzdělané chudobě a druhé k znetvořeným tzv. intelektuálům. Za panství kapitalismu rozdělení práce pustošilo vše lidské. Bedřich Engels tuto situaci vhodně charakterisoval: »A nejen dělníci i třídy přímo nebo nepřímo vykořisťující dělníky jsou vlivem dělby práce porobovány nástrojem své činnosti, duševně prázdný měšťák svým vlastním kapitálem a svou dravostí po zisku, právník svými zkosnatělými právními představami, jež jej ovládají jako samostatná moc; „vzdělané stavy“ vůbec různými lokálními omezenostmi a jednostrannostmi, svou vlastní tělesnou i duševní krátkozrakostí, svým zakrněním, vzniklým výchovou přistřiženou na určitou spe-

cialitu a doživotním připoutáním na tuto specialitu samu — i tehdy, když tato specialita je pouhou zahálkou.«¹⁰⁾ Nelidské jednostrannosti my překonáme.

První počín k překonání protikladu a rozdílu mezi duševní a tělesnou prací ve výchově je v tom, že mládež tělesně pracuje. Žáci, kteří jsou uváděni k moderní výrobě, poznávají, že tato tělesná práce klade stále větší nároky duševní. Tyto nároky nebudou ani vědeckým vyučováním uspokojeny. Tu musí být vyučování stále více navzájem doplněno výrobní prací žáků a ve vyučování i ve výrobní práci rozvíjí se proces postupného pronikání teorie a praxe.

V budoucnu získá každý rozsáhlé vědecké vzdělání v učení a při produktivní práci a sám bude také produktivně pracovat. O tom správně praví B. Engels: »Starý výrobní způsob musí tedy býti od základu převrácen a zejména musí zmizet stará dělba práce. Místo ní musí nastoupit organizace výroby, v níž by na jedné straně žádný jednotlivec nemohl svalit na druhého svůj podíl na produktivní práci, této přirozené podmínce lidské existence; v níž na druhé straně produktivní práce, místo aby byla prostředkem porobení, aby se stala prostředkem osvobození lidí, poskytujíc každému jednotlivci příležitost, aby mohl všechny své schopnosti, tělesné i duševní, všemi směry rozvinout a uplatnit, a v níž by se z břemene takto stala požitkem.«¹¹⁾ Již dnes pracují straničtí a státní funkcionáři po určitý čas ve výrobě. Walter Ulbricht na V. sjezdu strany navrhl, aby se to stalo obecným pravidlem. Dnes se u nás snažíme, aby každý budoucí student byl před započatím studia 1 rok činným ve výrobě. Na vyšších středních školách ve Falkensee získali jejich žáci s maturitním vysvědčením průkaz k výrobnímu povolání. Walter Ulbricht na V. sjezdu strany navrhl, aby v budoucnu všem žákům vyšších středních škol byly poskytnuty znalosti a dovednosti praktického povolání. Mnoho našich učitelů se snaží získat výrobní zkušenosti prací v závodech. Na vyšší střední škole ve Falkensee učí se praktickému povolání šest mladších učitelů vedle svých povinností učitelských. To vše ukazuje, jak dnes začínáme překonávat propast mezi duševní a tělesnou prací, mezi teorií a praxí, jež nám z kapitalismu zůstala.

VI. Spojení vyučování a práce žáků v socialistické výrobě se sportem a předvojenskou přípravou (militärische Übung).

V současné době se pro toto spojení objevují jen nepatrné náběhy. Mělo by se však přezkoušet, do jaké míry sportovní vyučování ve školách by mohlo být spojeno se sportovní institucí závodu. Školní sport na venkově může navazovat spojení podobně.

Dosud vůbec nebyla zkoumána ani prakticky usilováno o řešení otázky účelného střídání mezi vyučováním, výrobní prací a sportem.

Ne nadarmo mluví Karel Marx ve spojitosti se sportem o vojenských cvičeních. Usilujeme-li už dnes, aby žáci 9. a 10. tříd učili se řídit traktor, slouží tato způsobilost především k socialistickému zemědělství. Avšak v případě vojenského přepadu imperialistickými státy, má velký význam. Našla by se pravděpodobně celá řada dalších těsných spojitostí mezi výrobní prací, brannou přípravou a přebudovaným vyučováním. Bude třeba je zkoumat a prakticky vyzkoušet.

¹⁰⁾ B. Engels, *Anti-Dühring*, Svoboda, Praha 1949, str. 250.

¹¹⁾ B. Engels, *Anti-Dühring*, tamtéž, str. 251.

VII. »Jediná metoda produkce všestranně rozvitých lidí«¹²⁾ spočívá ve spojení vyučování s výrobou a se sportem i vojenskými cvičeními.

Socialistická výchova chce a bude utvářet všestranně rozvité lidi. Marx a Engels již v »Německé ideologii« uvedl, že dělníci při komunistické propagandě poukazují na to, že »by mělo být povolání, určení, úkol každého člověka si všestranně všechny své vlohy rozvíjet«.¹³⁾ Teprve v socialistické společnosti je dána možnost pro »všestranný rozvoj individua«,¹⁴⁾ kdy podmínky pro každého jednotlivého mladého člověka vytváří socialistická výchova. K rozvoji všech vloh dorůstající generace jakožto předpokladu pro všestranné uskutečnění individuality, patří však včasné vyučování spojené s výrobní prací, se sportem a s vojenským cvičením.

Teprve nyní je možno od základu a navždy překonávat dosavadní mrzačení vývoje jednotlivce, nezdravé jednostrannosti a nemorálnost ve vztazích mezi lidmi, které nutně vyplývaly z výchovy vykořisťovatelské společnosti a z jejího rozdělení práce. Socialistická výchova na základě společenského vlastnictví výrobních prostředků napomáhá tak utvářet socialistickému a komunistickému sdružování lidí, »v němž svobodný vývoj každého jednotlivce je podmínkou svobodného vývoje všech«.*) Komunistická společnost potřebuje nejen všestranně rozvité lidi, kteří jsou na výši vědy a techniky, ale i rozvité osobnosti, které jsou naplněny velkými a krásnými cíly. Aby technika a organizace společenského života, světový názor a morálka dosáhla komunistické výše, musí být rozvity zvláštní schopnosti jednotlivců. Nová společnost pro řešení svých úkolů potřebuje velký počet vynikajících talentů. Za kapitalismu by zpravidla jejich rozvoj byl narušován a zmařen.

Tak jako jednotlivci komunismus v nejvyšší míře umožňuje rozvinutí všech pozitivních schopností a vloh, tak povede množství všestranně rozvitých vynikajících talentů k uskutečnění pracovního a životního kolektivu. Takto nalezneme všestranně rozvitého jednotlivce své místo ve všestranně rozvité komunistické společnosti. To však je záruka obecného štěstí člověka.

Všestranně rozvitého člověka má dialekticko-materialistický světový názor, socialistické charakterové vlastnosti a vůbec socialistické uvědomění. Uznává principy socialistické morálky a žije podle nich. Dovede žít život v celé plnosti a kráse. V něm dosáhne se cíle socialistické výchovy. Cestou k tomuto cíli je však základní metoda socialistické výchovy jak již Marx vyjádřil.

Na základě předešlých vývodů bylo by možno naznačit, i když ne úplně, perspektivy a uskutečňování základní metody socialistické výchovy formulované Karlem Marxem. Se zřetelem k těmto perspektivám musíme vidět dnešní všeobecně se prosazující první kroky polytechnické výchovy. V Německé demokratické republice jsou to:

¹²⁾ Karel Marx, *Kapitál*, cit. vyd., str. 514.

¹³⁾ Marx — Engels, *Deutsche Ideologie* (Německá ideologie), Berlin, 1953, str. 300—301.

¹⁴⁾ Marx — Engels, (*Německá ideologie*), tamtéž, str. 300—301.

*) Marx — Engels, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1950, — Manifest komunistické strany, str. 47.

1. Zavedení dne pracovního vyučování ve výrobě, jakož i některá ucelená výrobní praktika od 7. třídy;
2. vyučování předmětu «úvodu do socialistické výroby» od 9. tř.;
3. postupné spojování vyučování s výrobní prací žáků při zachování systematického charakteru vyučování, jakož i polytechnického charakteru výrobní práce žáků;
4. výchova obranyschopnosti.

K řadě dalších otázek, jakými jsou na př. členění výrobní práce žáků do výrobních plánů podniků, osvojení výrobního povolání žáků vyšších středních škol, budou v současné době prováděny pokusy.

Některé závěry pro vzdělání učitelů.

Dne 25. a 26. srpna 1958 se konala v Drážďanech konference institucí, které připravují učitele v Německé demokratické republice. O perspektivách a úkolech vzdělávání socialistických učitelů promluvil dr. Wilms, nový vedoucí sektoru pro učitelské vzdělání na ministerstvu lidového vzdělání v Berlíně.

Na základě analýsy současné situace učitelského vzdělání byly vytyčeny hlavní úkoly. Jde především o utváření socialistického světového názoru u studentů budoucích učitelů a o prosazování polytechnické výchovy a vzdělání. Škoda, že v referátu ani v závěru úkoly předvojenské výchovy studentů budoucích učitelů nebyly vzpomenuty. K. Marx přece mluví nejen o spojení vyučování s výrobní prací, ale i o spojení s gymnastikou a vojenskými cvičeními, když vymezuje základní metodu socialistické výchovy. Politika amerických agresivních sil nás donucuje právě dnes k tomu, že otázkám výchovy k obranyschopnosti ve školách i při vzdělávání učitelů musíme věnovat zvláštní pozornost.

Dr. Wilms některé momenty koncepce socialistického vzdělání učitelů ve svém projevu propracoval. Vyzdvihl tyto:

1. Převážný díl vzdělávání studentů budoucích učitelů má být v průmyslu, v zemědělství a ve škole. Spojení teorie a praxe v učitelském vzdělání znamená, že přednášky, semináře, je třeba vést bezprostředně v jednotě s prací v socialistickém průmyslu a zemědělství, s činností samotných studentů v socialistické škole a s politickou praxí. Proč by neměli studenti pracovat jeden semestr v socialistickém zemědělství a současně v zemědělských výrobních družstvech, ve státních statcích a STS a současně poslouchat přednášky svých profesorů, docentů a praktiků. V této době by vysoká škola byla výchozím střediskem. Střídání studia a praktické práce jen tak je možno účelně vést.

Důležitým organizačním předpokladem k tomu by však bylo, aby na př. vysoká škola pedagogická v Postupimi byla spojena v školní a výrobní kombinát, Okolních, 8—10 škol, vysoké školy pedagogické nejbližších, jakož i ty podniky, na kterých studenti ve výrobě pracují, by se spojilo ve školní kombinát, podřízený vysoké škole. Systemisace výrobní práce studentů by vedla dále k tomu, že jejich výrobní činnosti se budou stále více umísťovat na určité zemědělské a průmyslové podniky. Rovněž bude třeba těsně spolupracovat s vysokou školou. Tak se v perspektivě rýsuje školní a výrobní kombinát, který by odpovídal požadavkům za učitelské vzdělání na vysoké škole pedagogické.

Bezesporu je na čase přezkoušet a měnit tradiční formy přednášek. Na vysoké

škole pedagogické v Postupimi v letním semestru 1959 hodláme k tomuto realizovat pokus.

2. *Každý student — učitel v budoucnu si má osvojit při studiu výrobní povolání.* Kdo si je zatím osvojil jako žák vyšší střední školy, má si osvojit další. Nezbytné je ovládnutí výrobního povolání pro každého. Návrh osvojit si druhé nebo třetí výrobní povolání by však mohl vést k schematismu. Osvojení výrobního povolání je jen tehdy účelné, jestliže mu předchází polytechnická výchova. Místo úkolu osvojit si druhé povolání, s ohledem ke stejným zřetelům na základě svých zkušeností, které jsem na zemědělském praktiku získal právě s těmito učiteli, kteří měli již průkaz jako zámečníci a kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, navrhoval bych zavést všeobecné polytechnické praktikum. V takovém praktiku měli by po určitý čas pracovat na různých pracovištích a v různých závodech, které by bylo nutno účelně vybrat. Hlavním cílem tu je studenty budoucí učitele vyzbrojit schopností se rychle orientovat v nové výrobní situaci a po krátkém zaučení podat potřebnou práci. V souvislosti s tím, měli by se podílet na vyučovacím programu předmětu »úvod do socialistické výroby«, doplněném o obecnou technologii. Teprve touto cestou mohou být polytechnicky využity znalosti a dovednosti jednoho výrobního povolání. A o to jde.

Nově musí být přezkoumán systém pedagogických věd. Teorie spojení vyučování s výrobou, jakož i s gymnastikou a vojenskou přípravou vedle pracovní výchovy musí se dostat rozhodně do popředí jako jádro výchovy socialistické morálky.

Učitelé musí být lidé s rozvitým socialistickým uvědoměním, s výrobními zkušenostmi a s širokým obzorem. Učitel nemá rozumět od všeho trochu. Ale mládež musí umět podněcovat k mnohému. Jen všestranně rozvitý učitel bude moci vychovávat mládež v lidi všestranně rozvité.

Abychom dnes mohli rozvážně a bez přehánění nalézt účinná opatření, mohou nám pomoci tyto poukazy k perspektívám. Pro učitelské vzdělání jsou pro nás podle mého názoru tato opatření:

1. Postupné zavádění studijního dne v socialistické výrobě, jakož i některá ucelená výrobní praktika;
2. studium předmětu »úvod do socialistické výroby«;
3. postupné spojování přednášek a cvičení se socialistickou výrobní praxí při zabezpečení vědecké systematiky;
4. výchova branné pohotovosti účastí všech studentů, budoucích učitelů na předvojenském výcviku.

K ostatním otázkám je třeba rozvíjet pokus. Teprve, budou-li shromážděny zkušenosti několika let, bude možno jít dále.

V současné situaci v oblasti lidového vzdělání a výchovy je třeba účelně spojit dva aspekty.

Dálka a smělost revolučních perspektiv pomáhá nám plně pochopit velikost a krásu úkolu, že z nich roste odvaha, optimismus a rozvaha.

Avšak o každém kroku, kterým na naší velké cestě jdeme vpřed, je třeba dobře ze všech stran rozvažovat, především ve vědomí lidí připravit, abychom mohli plánovitě jít.

Začali jsme nové. První krok ze starých forem je proveden. Revoluce v oblasti lidového vzdělání se rozvíjí. My stavíme novou socialistickou školu a socialis-

tické vzdělání učitelů. To znamená spojovat smělost a moudrost, nikdy neudělat druhý krok před prvním, nikdy se neizolovat od masy rodičů, dělníků, družstevních rolníků, od učitelů, ale krok za krokem jít kupředu a mobilisovat aktivitu dělníků, rolníků, rodičů, učitelů, ale také dětí a mládeže a vésti je. Neboť socialistickou výchovou můžeme uskutečnit jen společně, jen jako vskutku lidovou výchovu, jen jako výchovu pracujících mas za vedení dělnické třídy a její strany.

Revoluční přeměna lidového vzdělání se dnes rozvíjí v celé socialistické části světa. Proto je nejvyšší žádoucí spolupráce všech marxisticko-leninských pedagogů a učitelů. Tak chtějí také českoslovenští a němečtí učitelé a pedagogové těsně spolupracovat a společně přinést svůj vklad k výstavbě komunismu.

Přeložil dr. K. Angelis